

ALI SO STALIŠČA PREBIVALCEV EVROPSKIH DRŽAV DO PRISELJENCEV POVEZANA S STALIŠČI, KI SE NANAŠAJO NA ODNOS MED SPOLOMA, RODNOSTNO VEDENJE IN VREDNOTENJE OTROK?

Majda Černič Istenič*
Duška Knežević Hočevar*

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Ali so stališča prebivalcev evropskih držav do priseljencev povezana s stališči, ki se nanašajo na odnose med spoloma, rodnostno vedenje in vrednotenje otrok?

Ukrepi v zvezi s priseljivanjem se kažejo kot eden izmed bolj verjetnih scenarijev reševanja neugodne demografske podobe v Evropi – nizke rodnosti in staranja prebivalstva. Vendar povsem odprtega priseljivanja ne podpirata niti javno mnenje v Evropi niti vlade članic EU. S tega vidika avtorici prispevka presojata stališča respondentov do priseljencev v okviru mednarodne raziskave *Population Policy Acceptance*. Ker ideologije o nacionalni identiteti skozi govor o reprodukciji implicitno opredeljujejo tudi *outsiderje*, avtorici domnevata, da so stališča do priseljencev podložena tudi s posameznikovim vrednotenjem rodnosti, partnerskih odnosov, vlog med spoloma in otrok.

KLJUČNE BESEDE: stališča, priseljenci, rodnostno vedenje, vloge med spoloma, nacionalizem, Evropa

ABSTRACT

Are the attitudes of Europeans towards immigrants related to their attitudes towards gender relations, fertility behavior and the meaning of children?

Given the inconvenient demographic image in Europe – low birth rates and the ageing society – immigration policies are amongst the most likely scenarios that could solve this demographic situation. However, neither the European public opinion nor the governments of the EU support open immigration. In this line, the authors of the essay interpret the attitudes of respondents towards immigrants in the frame of the international survey *The Population Policy Acceptance*. The authors assume that the attitudes towards immigrants are underlined also by the individual's assessment of fertility behaviour, partnership, gender roles and children as the ideologies on national identity through the discussion on reproduction implicitly define the outsiders.

KEY WORDS: attitudes, immigrants, fertility behaviour, gender roles, nationalism, Europe

* Višja znanstvena sodelavka, Družbenomedicinski inštitut ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000, Ljubljana; majdaci@zrc-sazu.si

* Višja znanstvena sodelavka, Družbenomedicinski inštitut ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000, Ljubljana; duska@zrc-sazu.si

UVOD

Od poznih petdesetih let prejšnjega stoletja so bile v demografskih predstavah razširjene vizije o prebivalstveni eksploziji. Leta 2000 je bilo na zemlji zabeleženih že preko šest milijard ljudi. Številni ocenjevalci prebivalstvenih trendov so se spraševali, ali bo zemlja sploh vzdržala neprekinjeno prebivalstveno rast? Ukrepi načrtovanja družine so se kazali kot rešitev prebivalstvene bombe na globalni ravni. Toda od leta 2000 dalje naslovi časopisov bolj opozarjajo na prebivalstveno implozijo v t.i. razvitem svetu. Število držav z rodnostno stopnjo pod enostavno obnovo prebivalstva (pod 2,1 otroka na žensko) se je namreč od petih v šestdesetih letih prejšnjega stoletja povečalo na petindvajset v letu 2000, to pa je kar 34 % svetovnega prebivalstva; ZDA so tako edina »razvita država« z izračunano stopnjo rodnosti, ki je blizu enostavni obnovi prebivalstva (Douglass et al. 2005: 3–4).

Številne evropske države pa poleg upadanja rodnosti beležijo tudi upadanje števila prebivalstva. Upada število mladih ljudi, posledično pa tudi število delovno sposobnega prebivalstva. Hkrati skokovito narašča delež starega prebivalstva, še posebno zelo starega. Ocenjevalci demografskih trendov opozarjajo, da je zelo verjetna prihodnost evropskih in drugih t.i. industrijskih držav, ki v glavnem ostajajo zaprte za stalne priselivitvene tokove, upadanje števila prebivalstva (Macura 2002: 2).

Vzporedno s temi trendi populacijski strokovnjaki beležijo nov tip medgeneracijske družine, t.i. fižolovke (*beanpole family*), ki naj bi se v večini »razvitih« držav uveljavila sočasno s spremembami v partnerskem in rodnostnem vedenju (naraščanje zunaj zakonskih partnerskih zvez, rastoče število razvez, reformiranih družin in vedno večje število parov, ki se prostovoljno odločajo, da ne bodo imeli otrok). Fižolovka je po številu članov manjša družina, ki jo sestavljajo štiri sorodstvene generacije. Vsaka naslednja generacija ima praviloma manj članov od prejšnje in posledica je starejša starostna ali generacijska struktura družine (Macura 2002: 2).

Strokovnjaki in politiki kot najpogostejše posledice takih trendov navajajo negativno prebivalstveno rast, ki pogosto postane metafora za propadanje naroda, in staranje prebivalstva, ki se kaže tako v naraščanju stroškov nacionalnih javnih denarnih sredstev (zdravstvene storitve in pokojninski sistem) kot tudi v vedno bolj verjetnem medgeneracijskem konfliktu. In čeprav se kot rešitev kažeta le dva scenarija oziroma strategiji ukrepanja – pronatalistični ukrepi in imigracijski ukrepi –, se voditelji evropskih držav le s težavo odločajo za slednje. Evropsko javno mnenje sicer zahteva človekoljubne odzive na posamične primere v zvezi s priseljevanjem ljudi, vendar ne podpira prostih priselitev. Prav tako se nobena evropska država ne opredeljuje kot priseljenska, večina evropskih vlad in EU administracija pa so nedavno oblikovale še bolj restriktivne ukrepe do priseljencev kot pa obratno; večina EU držav članic počasi ukinja celo pravico do azila (Douglass et al. 2005:7).

Kljub takim pomislekom pa mednarodne priselitve le niso *apriori* zavrnjene kot ena izmed bolj verjetnih strategij reševanja nizke rodnosti v Evropi. V dokumentu Evropske komisije *Green paper* je zapisano (2005: 6), da bi priselitve v EU lahko pri-

pomogle k ublažitvi učinkov upadanja prebivalstva med letoma 2005 in 2025, čeprav niso zadostne, da bi rešile vse probleme, ki so povezani s staranjem prebivalstva. Tudi niso nadomestilo za ekonomske reforme. Še vedno namreč ostajajo odprta številna vprašanja, med njimi: V kakšnem obsegu lahko imigracija blaži določene negativne učinke demografskega staranja? Katere ukrepe naj bi razvili za boljšo integracijo teh migrantov, še posebno mladih ljudi? In nenazadnje, kako lahko instrumenti Skupnosti, še posebno zakonodaja, strukturni skladi in zaposlitvena strategija, prispevajo k boju proti diskriminaciji?

Z vidika navedene problematike avtorici pričujočega besedila presojata stališča prebivalcev izbranih evropskih držav do priseljencev v okviru mednarodne raziskave *Population Policy Acceptance Study*, ki je potekala med leti 2000 in 2003. Poseben poudarek namenjata preučevanju povezave med stališči do priseljencev in stališči anketirancev do vlog med spoloma, do sprememb v rodnostnem in partnerskem vedenju ter vrednotenju otrok. Tako subtilne povezave so običajno spregledane v uveljavljenih demografskih študijah o odnosu med rodnostjo in priseljevanjem. Avtorici domnevata, da so stališča do tujcev podložena tudi s posameznikovim vrednotenjem rodnosti, partnerskih odnosov, vlog med spoloma in otrok, saj novejše razprave o nacionalizmih in reprodukciji poudarjajo vse premalo preučevano povezavo med ideologijami reprodukcije, spola in zamišljanjem nacionalnih skupnosti, ki implicitno opredeljuje tudi nečlane takih skupnosti (priseljence, manjšine, tujce, azilante). Namreč, nacionalistični diskurz, ki je konceptualiziran kot etnonacionalističen, v nasprotju z državljanskim, opredeljuje ženske kot biološke re-producentke nacionalne skupnosti in nečlane kot *outsiderje* (King 2002: 371). Demografa Teitelbaum in Winter sta prav tako opozorila, da se ob koncu devetdesetih let dvajsetega stoletja politiki »razvitih držav« bojijo prav sovpadanja nizke rodnosti in mednarodnih migracij kakor tudi njunega prepletanja v domačih kot mednarodnih politikah. Hkrati sta opozorila, da so neugodna demografska gibanja postala predmet vročih razprav o nacionalni identiteti, ponekod pa so vodila celo k nasilju proti priseljencem, med etničnimi skupinami ali med političnimi nasprotniki (Teitelbaum in Winter 1998: 3–4). Potemtakem ni presenetljivo, da priseljenci drugih rasnih, jezikovnih, verskih ali kulturnih skupin, pogosto sprožijo »globoko ukoreninjene strahove o izgubi narodne ali etnične identitete in/ali nadzora« (Teitelbaum v: Douglass et al 2005: 8).

RAZLIČNI POSKUSI TEORETIZACIJ »STALIŠČ DO TUJCEV«

V zadnjem desetletju preučevalci negativnih stališč do tujcev vedno bolj poudarjajo, da predsodki do zunanjih skupin niso univerzalen pojav, temveč da gre za družbeni pojav, ki se bolj ali manj manifestira v določenih zgodovinskih okoliščinah (Kinnear 1992; Simon in Lynch 1999; Burns in Gimpel 2000; Maddens, Billet in Beeren 2000; Fireside 2002; McLaren 2003; O'Connell 2005). Čeprav zagovorniki enega izmed bolj uveljavljenih, danes že klasičnih, pristopov realističnega skupinskega konflikta,

izhajajo iz domneve, da so ekonomski dejavniki in sovražnost do tujcev pogosto med seboj povezani, rezultati bolj sofisticiranega preučevanja v zadnjem desetletju kažejo, da t.i. ekonomske sile nimajo zgolj neposrednega, neproblematičnega in enosmernega učinka na stališča do priseljencev in da je bolj »subtilna oblika predsodkov« (Pettigrew in Meertens 1995) utemeljena bolj v zaznani grožnji do vrednot in kulture kot pa zgolj v ekonomskih dejavnikih (Fetzer 2000; O'Connell 2005). Ilustrativen je primer O'Connellove študije, v kateri avtor preučuje odgovore na dele raziskave *European Social Survey* iz leta 2002/2003, ki je pokazala, da je ekonomska deprivacija še vedno povezana s sovražnostjo do zunanjih skupin. Po Connellovih rezultatih pa je taka povezava v nasprotju z nedavnimi trendi v proti priseljskih politikah, saj je volilna podpora skrajno desnim strankam bolj prevladujoča v bogatejših in materialno bolj preskrbljenih družbah kot pa v revnejših. Ta navidezen paradoks pojasni z razlago, da ima povečana ekonomska varnost tako neposredne kot posredne družbene učinke in ne le enoznačne, in da si ti učinki nasprotujejo. Ko ekonomsko prikrajšanje upade, so manjše tudi zaskrbljenosti glede ekonomske tekmovalnosti med skupinami hkrati pa se pojavijo nove skrbi, ki se nanašajo na integracijo tujcev, še posebno, ko družba postane privlačna za priseljence (O'Connell 2005: 72–74). Prav tako so s tega vidika zanimivi izsledki Fetzerjeve študije, v kateri je testiral teoriji osebnega ekonomskega interesa in marginalnosti¹ v treh državah: Franciji, Nemčiji in ZDA. Študija je pokazala močan učinek kulturnih oblik marginalnosti na stališča do tujcev, kar nakazuje, da ima nasprotovanje priseljevanju, bolj opraviti s tem, čigave kulturne vrednote bodo prevladale kot pa čigava ekonomska blaginja bo zavarovana (Fetzer 2000: 17–18).

Verjetno ni naključje, da prav v zadnjem desetletju opažamo pri preučevalcih stališč do tujcev premik od ugotavljanja narave in vzrokov negativnih stališč do tujcev kot univerzalnih družbenih dejstev k podrobnejšim analizam družbenih reprezentacij nacionalnih identitet kot tudi pomembnemu viru oblikovanja odnosov do tujcev (Hjerm 1998; Maddens, Billet in Beeren 2000).² Politične in ekonomske spremembe evropskih držav po padcu Berlinskega zidu, vztrajne ekonomske težave, s katerimi se ukvarjajo prebivalci t.i. zahodnoevropskih držav in nenazadnje spremembe zavoljo politično-ekonomskih združenj v Evropi so po mnenju številnih opazovalcev poglobitveni razlogi, da so v Evropi skrajna nacionalna občutenja v vzponu in ne zatonu (Knudsen 1997). Ali, kot nas opozarja Fireside, povsod po Evropi se je povečala raven ksenofobije kot tudi njeno osredotočenje na muslimanske priseljence po enajstem septembru 2001. Države so objavile bolj stroge varnostne ukrepe za azilante in celo v običajno tolerantnih državah (na primer na Danskem) so proti priseljske stranke podvojile svoje sedeže v parlamentih (Fireside, 2002: 477).

¹ Teorija marginalnosti izhaja iz domneve, da izkušnja marginalnosti ali zatiranja ustvari pri posamezniku naklonjenost, sočustvovanje do drugih marginaliziranih ali zatiranih skupin.

² Hjerm ugotavlja (1998: 451), da je tudi, sodeč po objavah člankov o nacionalni identiteti več kot očitno, da gre za raziskovalno področje, ki je vedno bolj v vzponu; kar 75 % člankov o nacionalni identiteti je objavljenih po letu 1990, medtem ko jih je bilo 25 %, objavljenih med letoma 1973 in 1989.

Morda ni pretirano reči, da si preučevalci demografskih trendov in stališč do tujcev prav zaradi povedanega v zadnjem desetletju vedno bolj prizadevajo združiti znanja in izsledke razlagalcev ksenofobije in drugih oblik negativnih stališč do tujcev s spoznanji tistih ocenjevalcev demografskih trendov, ki iščejo vir za svoje razlage tudi pri teoretičnih nacionalizma in etničnosti, ki namenjajo več pozornosti zlasti preučevanju različnih konceptualizacij nacionalizma, nacionalnih skupnosti ter nacionalnih in etničnih identifikacij. Že vpogled v oblikovanje koncepta nacionalne populacije skozi zgodovino bi lahko ponudil dovolj prepričljivo razlago na vprašanje, zakaj je danes v t.i. razvitih državah v vzponu proti priseljensko vzdušje, čeprav veliko populacijskih strokovnjakov gleda tudi priseljence kot potencialne rešitelje neugodnih demografskih trendov v Evropi. Tako, na primer, Fireside meni, da bi bilo v zdajšnjem kontekstu EU, ko se sooča tako z nizko rodnostjo kot staranjem prebivalstva, nujno preučevati tudi iracionalne dejavnike, ki podlagajo zdajšnjo ksenofobijo prebivalcev evropskih držav (Fireside 2002: 469, 471). Podobno ugotavlja Kligmanova, ki meni (2005: 253), da ni presenetljivo, da sta priseljevanje in izseljevanje visoko na seznamu sodobnih demografskih dilem prav zdaj, ko Evropa širi svojo politično in ekonomsko unijo. Pri tem poudari, da ne gre toliko za to, da so evropske države sterilne, ampak za to, da so zgodovinska ali tradicionalna razumevanja naroda vedno bolj v nasprotju z demografskimi realitetami (sorazmerno velikim deležem priseljencev zaradi zahtev trga dela; dodatek avtoric), ki prenarejajo bolj znane obraze evropskih narodov (*ibid.*: 253).

Tradicionalna razumevanja narodov pa so v glavnem primordialna. Narod in/ali nacionalna populacija sta izenačena z nacionalno državo, oziroma po definiciji vključujeta v svoje članstvo tiste ljudi, ki živijo na skupnem ozemlju in imajo skupno jezikovno, kulturno in zgodovinsko izkustvo (Kreager 1997: 155). Take opredelitve nacionalne populacije, ki so jih evropski pisci o nacionalizmu uveljavljali zlasti v drugi polovici 19. stoletja, o narodu/naciji niso govorile le kot o kulturnih in zgodovinskih tvorbah, temveč so jih gledali tudi kot naravne (biološke) entitete. Narodi naj bi bili tudi organsko spojeni s svojimi ozemlji, imeli naj bi naravne pravice do takih krajev in njihovi člani so se bili dolžni celo doma proizvajati. Konceptualna novost take predstave o nacionalni populaciji, v nasprotju s populacijami v *ancient regimu*, se je potemtakem kazala prav skozi njene zamejenosti: državna meja je nacionalno populacijo odrezala od drugih populacij preko meja, hkrati pa je vpeljala neke vrste epistemološko zapiralo kot predpogoj demografskih idealov po popolni evidenci njenih članov (Kreager 1997: 156).

Nacionalizmi kot tudi druga družbena gibanja so potemtakem razvili svoje ideologije reprodukcije z natančno opredeljenimi argumenti o »pravilnih stališčih«, na primer, o rojstvu, materinstvu, odnosih med spoloma in nenazadnje so skozi utopične pripovedi, v katerih igrajo ključno vlogo idealizirane podobe reprodukcije in kontinuitete, natančno definirali, kdo bi se moral reproducirati, kdo ne, in koliko bi se moral reproducirati (Gal in Kligman 2000: 21). Čeprav, kot ugotavljata Galova in Kligmanova (2000: 25), sodobni teoretiki nacionalizma (Anderson, Gellner, Hobsbawm, Horowitz, Smith) niso veliko povedali o vlogah spolov in reprodukcije v

nacionalizmu, je prav skozi razprave o reprodukciji mogoče razbrati, kako so zamišljene nacionalne skupnosti, njihovo članstvo ter posledično občutenja članstva takih kolektivitet. Samo feministična kritika izključitve teh tem iz presoj o nacionalizmu je proizvedla skozi številne študije primerov pomembno literaturo o spolu in naciji kot povezanih kulturnih kategorijah in posledično o naciji in reprodukciji. Tako, na primer, Anthias in Yuval-Davis (1989: 7) definirata pet pglavitnih načinov, s pomočjo katerih ženske sodelujejo v etničnih in nacionalnih procesih v odnosu do državnih praks: kot biološke proizvajalke članov etničnih kolektivitet; kot proizvajalke mejnosti etničnih/nacionalnih skupin; kot udeleženke predvsem pri ideološki reprodukciji kolektivitete in kot prenašalke njene kulture; kot označevalke etničnih/nacionalnih razlik, in nenazadnje kot soudeleženke v nacionalnih, ekonomskih, političnih in vojaških bojih. Katastrofična retorika o »umiranju naroda« torej pogosto prikriva prav dejstvo, da je upadanje prebivalstva problem zato, ker priseljenci niso gledani kot legitimen način za povečanje populacije, zlasti take, ki je zamišljena kot narodna ali etnična v nasprotju z državljsko skupnostjo.³ In kot komentira Kingova (2002: 368), etnonacionalna vizija ima, v nasprotju z državljskim nacionalizmom, negativne implikacije za državljsane manjšine, ker ne ustrezajo dominantni nacionalni podobi. Etnonacionalizem teži k poudarjanju tradicionalnih vlog med spoloma, medtem ko je državljski nacionalizem kompatibilen z ideali razsvetljenstva (racionalizmom in individualizmom).

Kot zgoraj povedano, je danes v Evropi v vzponu prav etnonacionalizem, kar se, kot domnevamo, odraža tudi v stališčih prebivalcev evropskih držav do tujcev, do vlog med spoloma, do sprememb v partnerskih zvezah, rodnostnem vedenju in vrednotenju otrok. Čeprav obstajajo že posamične študije primerov o odnosu med nacionalizmom in spolom ter reprodukcijo, niso pogosta obsežnejša in mednarodno primerljiva empirična preverjanja takega odnosa. Skromen poskus prispevka v tej smeri je oblikovanje naslednjih hipotez, ki se opirajo na podatke iz nedavno izvedene mednarodne raziskave *Population Policy Acceptance Study*.

H1: Stališča do tujcev so povezana s stališči do »tradicionalnih« vlog žensk (domena ženske je delo v družini).

Bolj kot posamezniki zagovarjajo tradicionalni položaj žensk v družini, bolj izražajo negativna stališča do priseljencev.

Manj kot posamezniki zagovarjajo tradicionalni položaj žensk v družini, bolj izražajo pozitivna stališča do priseljencev.

H₂: Podpiranje ukrepov za izenačevanje razlik med spoloma je povezano s stališči do priseljencev.

³ Preučevalci nacionalizma in etničnosti namreč običajno razločujejo med idealnima tipskima predstavama - državljsko in etnično nacionalnostjo in/ali nacionalizmom, pri čemer je državljska nacionalnost utemeljena v predstavi o skupnih političnih odgovornostih in pravicah, etnična ali narodna pa v domnevno skupnem izvoru, kulturi, krvi in ozemlju.

Bolj kot posamezniki podpirajo ukrepe za izenačevanje razlik med spoloma, bolj izražajo pozitivna stališča do priseljencev.

Manj kot posamezniki podpirajo ukrepe za izenačevanje razlik med spoloma, bolj izražajo negativna stališča do priseljencev.

H₃: Negativno ocenjevanje sprememb v partnerskem vedenju (naraščanje zunajzakonskih zvez, razvez, eno roditeljskih družin, samskih oseb) je povezano s stališči do priseljencev.

Bolj kot posamezniki negativno ocenjujejo spremembe v partnerskem vedenju, bolj izražajo negativna stališča do priseljencev.

Manj kot posamezniki negativno ocenjujejo spremembe v partnerskem vedenju, bolj izražajo pozitivna stališča do priseljencev.

H₄: Negativno ocenjevanje sprememb v rodnostnem vedenju (naraščanje števila parov, ki se odločijo za to, da nimajo otrok, upadanje števila rojstev, naraščanje števila edincev) je povezano s stališči do priseljencev.

Bolj kot posamezniki negativno ocenjujejo spremembe v rodnostnem vedenju, bolj izražajo negativna stališča do priseljencev.

Manj kot posamezniki negativno ocenjujejo spremembe v rodnostnem vedenju, bolj izražajo pozitivna stališča do priseljencev.

H₅: Dejansko in pričakovano število otrok vprašancev je povezano z njihovimi stališči do priseljencev.

Več kot ima posameznik otrok (dejanskih in pričakovanih), bolj bodo njegova stališča do priseljencev negativna.

Manj kot ima posameznik otrok (dejanskih in pričakovanih), bolj bodo njegova stališča do priseljencev pozitivna.

H₆: Pomembnost otrok za starše je povezana z njihovimi stališči do priseljencev.

Bolj kot posamezniki pripisujejo pomembnost otrok za starše, bolj izražajo negativna stališča do priseljencev.

Manj kot posamezniki pripisujejo pomembnost otrok za starše, bolj izražajo pozitivna stališča do priseljencev.

H₇: Stališča do priseljencev glede na stališča, ki se nanašajo na partnerske zveze, rodnostno vedenje in vrednotenje otrok se razlikujejo med anketiranci glede na spol, starost, izobrazbo, vrsto kraja bivanja (vas, malo mesto, večje mesto), religioznost, dohodek in državo.

PODATKI IN METODOLOGIJA

Podatki, ki jih analiziramo, so bili zbrani v okviru mednarodne raziskave *Population Policy Acceptance Study* v obdobju od leta 2000 do 2003, v kateri so poleg raziskovalcev iz Slovenije sodelovali še raziskovalci iz Avstrije, Belgije/flamski del, Cipra, Češke republike, Estonije, Finske, Nemčije, Madžarske, Italije, Litve, Nizozemske, Poljske in Romunije. V naši analizi obravnavamo samo podatke tistih držav, ki so v svoj del raziskave vključile tudi modul o tujcih in priseljencih. Te države so: Avstrija, Češka republika, Estonija, Finska, Nemčija,⁴ Madžarska, Poljska in Slovenija. Število anketirancev po posameznih državah predstavlja Preglednica 1.

Preglednica 1: Število anketirancev in leto izvedbe ankete po državah

Država	N	Leto
Avstrija	1995	2001
Češka republika	1094	2001
Estonija	1681	2003
Finska	3821	2002
Madžarska	3057	2001
vzhodni del Nemčija	2052	2003
zahodni del Nemčija	2058	2003
Poljska	4504	2001
Slovenija	1550	2000
Celota	21812	

Osnovni spremenljivki v naši analizi se nanašata na pozitivna in negativna stališča do tujcev:⁵

- Kompozicijska spremenljivka (KS), sestavljena iz pozitivnega presojanja priseljencev, vključuje naslednjih deset trditev:
 - Prisotnost tujcev je pozitivna (dobra), ker omogoča spoznavanje drugih kultur.
 - Tujci so potrebni za opravljanje del, ki jih sami ne želimo več opravljati.
 - Tujci, ki v naši državi živijo najmanj pet let, bi morali imeti pravico voliti na lokalnih volitvah.
 - Tujcem, ki so se integrirali (prilagodili), bi morali omogočiti, da čim prej dobijo državljanstvo.
 - Vlada bi morala občasno razglasiti splošno pomilostitev za vse nezakonite priseljence.
 - Naša država ima moralno dolžnost dovoliti naselitev političnim beguncem v naši državi.

⁴ V raziskavi delimo Nemčijo na vzhodni in zahodni del.

⁵ Lestvica odgovorov pri spremenljivkah, vključenih v to analizo, če ni omenjeno drugače, je pet stopenjska Likartova lestvica: 1. močno se strinjam, 2. se strinjam, 3. se niti strinjam niti ne strinjam, 4. se ne strinjam in 5. močno se ne strinjam.

- Tujci, ki v naši državi živijo že najmanj pet let, bi morali imeti pravico do izvolitve v vlado.
 - Tujci, ki v naši državi živijo že najmanj 5 let, bi morali imeti volilno pravico na državnih volitvah.
 - Imigracije so nujne zaradi upadanja prebivalstva.
 - Imigracij se sploh ne bi smelo omejevati.
- KS, sestavljena iz negativnega presojanja priseljencev, vključuje devet trditev:
 - Povečanje števila tujcev spodbuja širjenje kriminala in nasilja.
 - Tujci nam jemljejo delovna mesta.
 - V naši državi ni prostora za tujce.
 - Vse nezakonite priseljence bi morali izgnati iz naše države.
 - Podjetja, ki zaposlujejo nezakonite priseljence, bi morali kaznovati z visoko globo.
 - Tujci, ki v naši državi živijo že najmanj pet let in se niso integrirali (prilagodili), bi se morali vrniti v svojo državo.
 - Prosilce za azil (politično zatočišče), katerih zahteva je bila zavrnjena, bi morali takoj izgnati iz države.
 - Imigracije niso nujne. Ljudje naj bi raje imeli več otrok.
 - Država ne bi smela več dovoliti nobenih novih tujcev.

Obe zgornji spremenljivki sta zaradi različnega števila trditev, pripadajočih posameznim državam, standardizirani, s čimer je zagotovljena primerljivost med državami. Zanesljivost oziroma notranjo konsistentnost merske lestvice pri obeh spremenljivkah, pridobljene z združitvijo desetih oziroma devetih trditev, dokazuje vrednost Cronbach alfe = 0.83.⁶

Glede na naše zastavljene hipoteze so v analizo poleg omenjenih dveh spremenljivk vključene tudi spremenljivke, ki se nanašajo na dejansko in pričakovano število otrok ter stališča do vlog med spoloma in družine. V zvezi s slednjim je bilo izoblikovanih pet kompozicijskih spremenljivk:

- Stališča do tradicionalnih vlog med spoloma je KS, izoblikovana na podlagi strižanja s štirimi trditvami:
 - Predšolski otrok bo verjetno trpel, če je mati zaposlena.
 - Družinsko življenje trpi, če je ženska zaposlena za polni delovni čas.
 - Kar si večina žensk res želi, so dom in otroci.
 - Biti gospodinja je za žensko ravno tako izpolnjujoče kot biti zaposlena.

Veljavnost merske lestvice spremenljivke Tradicionalna stališča do vlog med spoloma dokazuje vrednost Cronbach alfe = 0.53.

⁶ Čim bližja je vrednost Cronbach alfe vrednosti ena, tem večja je pomenska sorodnost izvornih spremenljivk, povezanih v novo oblikovani spremenljivki.

- Izenačevanje razlik med spoloma – je KS, izoblikovana na osnovi podpore sedmim vladnim ukrepom:
 - Podpiranje boljših zaposlitvenih možnosti za ženske.
 - Podpiranje enakega plačila za enako delo moških in žensk.
 - Podpiranje sodelovanja žensk v politiki.
 - Podpiranje vključevanja žensk v tehniške poklice.
 - Podpiranje vključevanja žensk na visoka vodstvena mesta.
 - Spodbujanje očetov za sodelovanje pri varstvu otrok.
 - Spodbujanje enake delitve dela v gospodinjstvu.

Veljavnost merske lestvice spremenljivke Izenačevanje razlik med spoloma dokazuje vrednost Cronbach alfe = 0.78.

- Negativno ocenjevanje sprememb v partnerskem vedenju je KS, izoblikovana na osnovi negativnega presojanja (z odgovori slabo ali zelo slabo) šestih trditev:
 - Vedno več neporočenih parov živi skupaj.
 - Vedno manj je porok.
 - Vedno več otrok preživi del svoje mladosti le z enim od staršev.
 - Vedno več ljudi živi samih.
 - Vedno več otrok se rodi neporočenim parom.
 - Vedno več zakonov se razveže.

Veljavnost merske lestvice spremenljivke Negativno ocenjevanje sprememb v partnerskem vedenju dokazuje vrednost Cronbach alfe = 0.72.

- Negativno ocenjevanje sprememb v rodnostnem vedenju je KS, izoblikovana na osnovi negativnega presojanja (z odgovori slabo ali zelo slabo) treh trditev:
 - Vedno več parov se zavestno odloča, da ne bodo imeli otrok.
 - Vedno manj je rojstev.
 - Vedno več otrok je edincev.

Veljavnost merske lestvice spremenljivke Negativno ocenjevanje sprememb v rodnostnem vedenju dokazuje vrednost Cronbach alfe = 0.64.

- Pomeni, ki jih imajo otroci za starše je KS, izoblikovana na osnovi pozitivnega presojanja sedmih trditev:
 - Prepričan/a sem, da je v tem sodobnem svetu edini kraj, kjer se človek lahko počuti popolnoma srečnega in sproščenega, dom s svojimi otroki.
 - V družbi otrok se vedno dobro počutim.
 - Prepričan/a sem, da si lahko popolnoma zadovoljen s svojim življenjem, če si dobra/dober mati ali oče.
 - Lepo je imeti otroke, ker te res potrebujejo.

- Prepričan/a sem, da je imeti otroke naša dolžnost do družbe.
- Ne verjamem, da si lahko resnično srečen, če si brez otrok.
- Prepričan/a sem, da je najtesnejši odnos, ki ga imaš lahko z nekom, tisti z lastnimi otroki.

Veljavnost merske lestvice spremenljivke Pomen, ki ga imajo otroci za starše, dokazuje vrednost Cronbach alfe = 0.83.

Ker se v vseh državah ni enotno spraševalo po vseh zgoraj navedenih temah, so v posameznih delih analize določene države izvzete.

V analizi smo poleg razlik med državami opazovali tudi razlike v stališčih glede na socio-ekonomske značilnosti respondentov:

Spol: 1. moški, 2. ženske.

Starost: 1. pod 50 let, 2. nad 50 let.

Izobrazba: 1. osnovna ali nižja srednja izobrazba, 2. višja srednja izobrazba 3. več kot srednja izobrazba.

Tip kraja bivanja: 1. vas, 2. manjše mesto, 3. srednje veliko mesto, 4. večje mesto.

Dohodek: pet dohodkovnih razredov – 1 = najnižji, 5 = najvišji razred.

Religioznost: 1. religija igra zelo pomembno vlogo v življenju posameznika, 2. religija igra pomembni vlogo v življenju posameznika, 3. religija ne igra pomembne vloge v življenju posameznika in 4. religija sploh ne igra pomembne vloge v življenju posameznika.

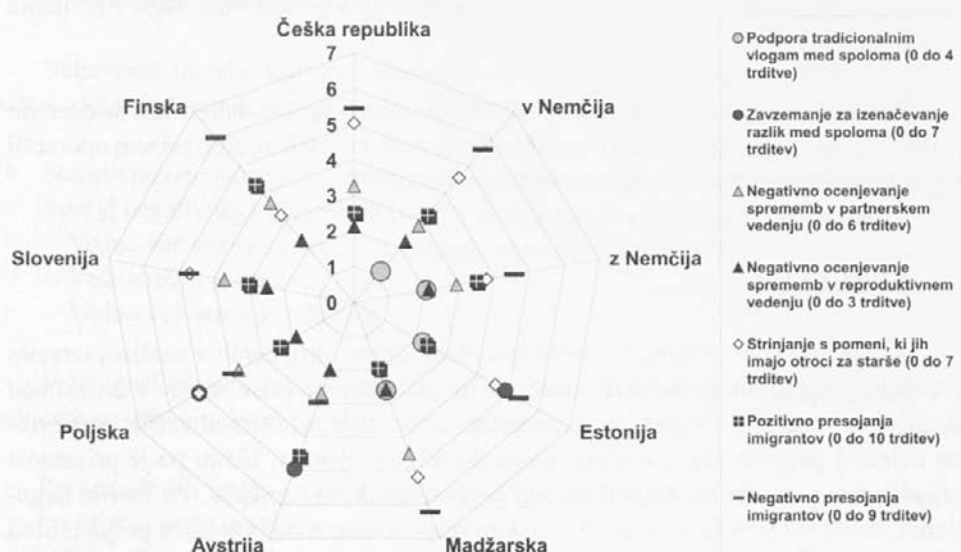
Zastavljene hipoteze preverjamo z bivariatno korelacijsko analizo. Ker se osnovni spremenljivki ne porazdelujeta normalno in ker nista simetrični, smo pri tem uporabili neparametrični Spearmanov korelacijski koeficient.

REZULTATI

Kot je razvidno iz Slike 1, med respondenti držav, vključenih v analizo, izrazito prevladuje negativno presojanje prisotnosti tujcev oziroma priseljencev v družbi nad pozitivnimi ocenami. Izjema so le vprašanci iz Avstrije, ki se med vsemi pomembno najmanj pogosto negativno opredeljujejo do priseljencev, hkrati pa je prisotnost priseljencev v družbi med njimi najbolj pogosto pozitivno sprejeta. Po številu negativnih stališč do priseljencev so avstrijskim respondentom najbolj blizu poljski. Med tistimi, ki izražajo najmanj naklonjenosti do priseljencev, prevladujejo respondenti iz Madžarske; med njimi beležimo najvišje povprečno število negativnih trditev hkrati z najnižjim povprečnim številom pozitivnih trditev. Poseben primer je Finska, kjer najdemo podobno število negativnih trditev do priseljencev kot na Madžarskem ob podobnem številu pozitivnih trditev kot v Avstriji. Podobno razmerje med negativnimi in pozitivnimi trditvami kot na Madžarskem izražajo tudi odgovori respondentov iz

Estonije in Češke republike. Slovenija se z odgovori svojih respondentov umešča v krog držav z nekoliko bolj zmernimi stališči, vendar s še vedno močno prevlado negativnih nad pozitivnimi stališči.

Glede na različno število trditev pri posameznih tematskih sklopih in različnega števila držav, ki so te ocene pridobile, lahko ugotavljamo le razlike v ocenah stališč med respondenti držav, ne pa različna razmerja med posamičnimi stališči. Povedano s primerom: tematski sklop »Podpora tradicionalnim vlogam med spoloma« zajema le štiri trditve, tematski sklop »Strinjanje s pomeni, ki jih imajo otroci za starše« pa obsega sedem trditev. Hkrati so podatki za prvo omenjeni tematski sklop zbrani samo v štirih državah (vzhodni in zahodni del Nemčije, Estonija in Madžarska) medtem, ko so podatke za drugi tematski sklop pridobile vse države razen Avstrije. Zaradi tega lahko komentirava le odstopanja posamičnih držav glede na določen tematski sklop. Tako, na primer, respondenti na Madžarskem in v Estoniji izražajo večjo podporo tradicionalnim vlogam med spoloma, kot pa respondenti v vzhodnem delu Nemčije. Nadalje, zavzemanje respondentov za ukrepe izenačevanja razlik med spoloma se kaže skorajda na isti ravni v vseh treh državah, ki so zbrale ta podatek (Poljska, Avstrija in Estonija). Odstopanje med respondenti držav se kaže še v »Negativnem ocenjevanju sprememb v partnerskem vedenju«, kjer med vsemi državami najbolj odstopa Madžarska z največjim številom negativnih ocen.

Slika 1: Povprečno število strinjanj s trditvami do presojanja priseljencev s trditvami do tradicionalnih vlog med spoloma, do zavzemanj za izenačevanje razlik med spoloma, negativnih ocen do sprememb v partnerskem vedenju, negativnih ocen do sprememb v rodnostnem vedenju in strinjanj s pomeni, ki jih imajo otroci za starše, po državah

Kako močno so pozitivne in negativne presoje prisotnosti priseljencev v družbi povezane s stališči do tradicionalnih vlog žensk, kažejo izračuni neparametričnih korelacijskih koeficientov v Preglednici 2 in 3. Vidi se, da strinjanje s tradicionalnimi vlogami žensk in število pozitivnih trditev do priseljencev nista prav močno povezana. Izračunane vrednosti koeficientov so zelo nizke, skoraj blizu vrednosti nič,⁷ prav tako pa večinoma tudi niso signifikantne. Omembe vredna sta le koeficienta, ki kažeta na šibko obratno sorazmerno povezanost med pozitivnim vrednotenjem prisotnosti priseljencev in stališčem »Družinsko življenje trpi, če je ženska zaposlena za polni delovni čas« v primeru zahodnega dela Nemčije in premo sorazmerno povezanost s stališčem »Predšolski otrok bo verjetno trpel, če je mati zaposlena« v primeru Poljske. Med kompozicijsko spremenljivko strinjanje s tradicionalnimi vlogami žensk in pozitivnim ocenjevanjem prisotnosti tujcev pa se v nobeni državi ne kaže povezanost.

Preglednica 2: Povezanost med pozitivnimi stališči do priseljencev in stališči do tradicionalnih vlog med spoloma po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska
	p o z i t i v n a s t a l i š č a					
KS: Stališča do tradicionalnih vlog med spoloma	.037	-.074	.051**	.072		
Predšolski otrok bo verjetno trpel, če je mati zaposlena	.054*	-.082**	.024	.043*	-.024	.111**
Družinsko življenje trpi, če je ženska zaposlena za polni delovni čas	.004	-.119**	.029	.012		
Kar si večina žensk res želi, so dom in otroci	-.012	-.011	.040	.037*	-.040	.076**
Biti gospodinja je za žensko ravno tako izpolnjujoče kot biti zaposlena	.027	-.030	.024	.058**	-.048	.084**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Močnejšo povezanost nakazujejo stališča do tradicionalnih vlog žensk in negativno vrednotenje priseljencev. Vrednosti koeficientov so skoraj povsod statistično pomembni ter nekoliko višji kot pri pozitivnem vrednotenju priseljencev, vendar so še vedno dokaj nizki. Najvišja premo sorazmerna povezanost med negativnim presojanjem priseljencev in strinjanjem s tradicionalnimi pogledi do vloge žensk se kaže v zahodnem delu Nemčije pri kompozicijski spremenljivki (.254) in spremenljivki »Družinsko življenje trpi,

⁷ Povezanost med spremenljivkama je tem močnejša, čim bližje se koeficienti približujejo vrednosti ena.

če je ženska zaposlena za polni delovni čas« (.235). Vidnejše vrednosti koeficientov (od .118 do .183) se pri večini držav kažejo tudi pri spremenljivki »Kar si večina žensk res želi, so dom in otroci«. V Avstriji je negativno vrednotenje priseljencev bolj kot drugje povezano tudi s stališčem »Biti gospodinja je za žensko ravno tako izpolnjujoče kot biti zaposlena« (.179).

Preglednica 3: Povezanost med negativnimi stališči do priseljencev in s stališči do tradicionalnih vlog med spoloma po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska
	n e g a t i v n a s t a l i š č a					
KS: Stališča do tradicionalnih vlog med spoloma	.138**	.254**	.172**	.155**		
Predšolski otrok bo verjetno trpel, če je mati zaposlena	.074**	.186**	.146**	.092**	.089**	.138**
Družinsko življenje trpi, če je ženska zaposlena za polni delovni čas	.118**	.235**	.111**	.108**		
Kar si večina žensk res želi, so dom in otroci	.166**	.177**	.118**	.148**	.183**	.133**
Biti gospodinja je za žensko ravno tako izpolnjujoče kot biti zaposlena	.077**	.130**	.029	.125**	.179**	.052**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Povezanost med negativnim in pozitivnim presojanjem prisotnosti priseljencev v družbi in podporo vladnim ukrepom za izenačevanje razlik med spoloma prikazuje preglednica 4. Dobljeni koeficienti v tem primeru nakazuje premo sorazmerno povezanost med pozitivnim presojanjem prisotnosti priseljencev in zavzemanjem za večjo enakost med spoloma. Premo sorazmerna povezanost se najmočneje nakazuje pri kompozicijski spremenljivki v vseh treh državah, ki so pridobile tovrstne podatke, še posebej pa v Avstriji. Posamezniki, ki se v Avstriji zavzemajo za bolj izenačeno delitev dela v gospodinjstvu, sodelovanje žensk v politiki in vključevanje žensk v tehniške poklice so priseljencem še posebej naklonjeni. Med negativnim presojanjem prisotnosti priseljencev in zavzemanjem za vpeljavo ukrepov za bolj izenačene možnosti obeh spolov pri uveljavljanju v družbi pa se povezanost ne kaže; le zelo rahla obratno sorazmerna je v primeru Poljske.

Preglednica 4: Povezanost med pozitivnimi in negativnimi stališči do priseljencev in strinjanjem z ukrepi izenačevanja razlik med spoloma po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Estonija	Avstrija	Poljska	Estonija	Avstrija	Poljska
	p o z i t i v n a s t a l i š č a					
KS: Izenačevanje razlik med spoloma	.150**	.246**	.146**	.040	.004	.078**
Podpiranje boljših zaposlitvenih možnosti za ženske	.064**	.151**	.093**	.027	.031	.076**
Podpiranje enakega plačila za enako delo moških in žensk	.022	.072**	.094**	.052*	.004	.079**
Podpiranje sodelovanja žensk v politiki	.093*	.181**	.111**	.029	-.026	.058**
Podpiranje vključevanja žensk v tehniške poklice	.129**	.181**	.100**	-.018	-.019	.050**
Podpiranje vključevanja žensk na visoka vodstvena mesta	.132**	.177**	.117**	-.032	-.016	.047**
Spodbujanje očetov za sodelovanje pri varstvu otrok	.038	.211**	.116**	.080*	-.010	.060**
Spodbujanje enake delitve dela v gospodinjstvu	.057*	.149**	.108**	.102**	.058**	.071**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Podobni rezultati kot pri sklopu trditev, ki se nanašajo na tradicionalne ženske vloge, se nakazujejo tudi pri ocenjevanju sprememb v partnerskem vedenju. Iz Preglednice 6 je razvidna večinoma signifikantna vendar šibka povezanost med izbranimi spremenljivkami v smeri: čim bolj posamezniki negativno ocenjujejo spremembe v partnerskem vedenju, tem bolj negativno ocenjujejo prisotnost priseljencev v družbi. Ta zveza je najbolj poudarjena pri kompozicijski spremenljivki partnerskega vedenja, kot pomembna pa se kaže tudi pri negativnem ocenjevanju upadanja porok in naraščanja razvez. Najbolj izrazito se ta zveza nakazuje pri respondentih iz Češke republike, zahodnega dela Nemčije, Slovenije ter delno tudi Avstrije, najmanj pa iz vzhodnega dela Nemčije in Madžarske. Hkrati s tem rezultati tudi nakazujejo (Preglednica 5), da negativno ocenjevanje sprememb v partnerskem vedenju ni pomembneje povezano z bolj pozitivnim presojanjem prisotnosti priseljencev v družbi. Rahlo izjemo v tej smeri nakazujejo le respondenti na Poljskem.

Preglednica 5: Povezanost med pozitivnimi stališči do priseljencev in negativnimi ocenami sprememb v partnerskem vedenju po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Česka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	p o z i t i v n a s t a l i š č a							
KS Negativno ocenjevanje sprememb v partnerskem vedenju	-.025	.054*	-.052	.005	.003	.104**	.028	-.034
Vse več neporočenih parov živi skupaj	-.039	-.013	.062**	.019	-.045*	.046	.057	.011
vse manj je porok	-.010	.028	.041	.026	-.045*	.079**	.025	-.024
Vse več otrok preživi del svoje mladosti le z enim od staršev	.020	.064*	-.029	.001	.030	.090**	.024	-.048**
Vse več ljudi živi samih	-.003	.069*	.032	-.020	.061**	.073**	-.001	-.012
Vse več otrok se rodi neporočenim parom	-.006	.027	-.048*	-.027	-.029	.063**	.025	-.041
Vse več zakonov se razveže	-.012	.030	-.061**	.008	.020	.087**	-.006	-.014

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Preglednica 6: Povezanost med negativnimi stališči do priseljencev in negativnimi ocenami sprememb v partnerskem vedenju po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Česka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	n e g a t i v n a s t a l i š č a							
KS Negativno ocenjevanje sprememb v partnerskem vedenju	.195**	.090**	.183**	.099**	.127**	.142**	.162**	.100**
Vse več neporočenih parov živi skupaj	.092**	.115**	.124**	.043*	.133**	.127**	.103**	.034*
vse manj je porok	.188**	.128**	.196**	.072**	.146**	.097**	.116**	.096**
Vse več otrok preživi del svoje mladosti le z enim od staršev	.138**	-.039	.074*	.020	.032	.049**	.015	.056**

Vse več ljudi živi samih	.045	-.016	.030	.042*	.049*	.082**	.088**	.027
Vse več otrok se rodi neporočenim parom	.121**	.096**	.127**	.100**	.147**	.119**	.136**	.083**
Vse več zakonov se razveže	.151**	.064**	.156**	.062**	.020	.071**	.117**	.054**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Še posebej šibka, a signifikantna medsebojna povezanost se kaže med pozitivnim in negativnim presojanjem prisotnosti priseljencev in vrednotenjem rodnostnega vedenja. Rezultati v tem sklopu nakazujejo določene razlike med državami glede smeri povezav. Denimo, v Češki republiki in Sloveniji sta negativno vrednotenje sprememb v rodnostnem vedenju in negativno presojanje priseljencev med seboj premo sorazmerno povezana (Preglednica 8), prav tako pa sta premo sorazmerno povezana tudi negativno ocenjevanje rodnostnega vedenja in pozitivno presojanje priseljencev na Poljskem in v vzhodnem delu Nemčije (Preglednica 7). Na osnovi tega bi lahko predpostavili, da se na Poljskem in v vzhodnem delu Nemčiji prebivalstvo bolj močno zaveda, da priseljenci lahko blažijo učinke nizke rodnosti kot pa prebivalci Češke republike in Slovenije. V drugih državah medsebojnih povezav med negativnim ocenjevanjem sprememb v rodnostnem vedenju in vrednotenjem priseljencev skorajda ni zaznati.

Preglednica 7: Povezanost med pozitivnimi stališči do priseljencev in negativnimi ocenami sprememb v rodnostnem vedenju po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	p o z i t i v n a s t a l i š č a							
KS Negativno ocenjevanje sprememb v rodnostnem vedenju	.025	.109**	.040	.003	.054*	.113**	.022	.061**
Vse več parov se zavestno odloča, da ne bodo imeli otrok	-.009	.059**	.008	.014	.039	.080**	.025	.031
Vse manj je rojstev	.028	.047*	.024	.023	.038	.094**	-.007	.074**
Vse več otrok je edincev	.034	.121**	.065**	-.020	.043	.088**	.021	.056**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Preglednica 8: Povezanost med negativnimi stališči do priseljencev in negativnimi ocenamisprememb v rodnostnem vedenju po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	n e g a t i v n a s t a l i š č a							
KS Negativno ocenjevanje sprememb v rodnostnem vedenju	.121**	-.042	.055*	.033	.086**	.079**	.142**	.041**
Vse več parov se zavestno odloča, da ne bodo imeli otrok	.120**	-.019	.063**	.002	.066**	.059**	.140**	.055**
Vse manj je rojstev	.114**	-.007	.049*	.007	.033	.036**	.061*	.038**
Vse več otrok je edincev	.062*	-.048*	.008	.063**	.069**	.085**	.114**	-.006

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Dokaj šibke povezave se kažejo tudi med vrednotenjem priseljencev in dejanskim številom otrok vprašancev (Preglednica 9 in 10). Pozitivno ocenjevanje priseljencev ni nikjer zabeleženo, razen v Estoniji je (obratno sorazmerno) povezano z dejanskim številom otrok. Povezave z negativnim ocenjevanjem priseljencev so signifikantne vendar še vedno šibko premo sorazmerne. Trend vzporednega naraščanja negativnih trditev do priseljencev z večanjem števila otrok je najbolj opazen med vprašanci v Estoniji, na Madžarskem in v Avstriji. Skoraj nobenih, niti šibkih povezav, z izjemo Estonije, pa ni zaznati med ocenjevanjem priseljencev in pričakovanim številom otrok.

Preglednica 9: Povezanost med pozitivnimi stališči do priseljencev in dejanskim ter pričakovanim številom otrok po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	p o z i t i v n a s t a l i š č a								
Dejansko število otrok	.025	-.010	-.021	-.131**	.010	.000	.014	-.008	-.011
Pričakovano število otrok	.082*	.059*	.045	-.019	.020	.048*	.024	-.024	.029

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Preglednica 10: Povezanost med negativnimi stališči do priseljencev in dejanskim ter pričakovanim številom otrok, po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	n e g a t i v n a s t a l i š č a								
Dejansko število otrok	.072*	.091**	.071**	.163**	.140**	.132**	.065**	.092**	.095**
Pričakovano število otrok	-.078*	-.043	-.021	.091**	.054*	.039	.001	.015	-.015

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Ponovno so nekoliko močnejše povezave vidne med presojanjem prisotnosti priseljencev v družbi in med respondenti in njihovim soglašanjem z različnimi pomeni, ki jih imajo otroci lahko za starše. Te povezave so vidne zlasti pri negativnem presojanju priseljencev, in sicer so te povsod premo sorazmerne; v vseh državah in pri vseh trditvah (Preglednica 11). Statistično značilne, a precej šibkejše povezave med pozitivnim presojanjem priseljencev in strinjanjem s pomeni otrok so opazne le pri manjšem delu držav ter le pri nekaterih trditvah (Preglednica 12); so pa tudi te večinoma premo sorazmerne. Izjema je Finska, kjer je nakazan trend naraščanja pozitivnega vrednotenja priseljencev s padajočim strinjanjem s pomeni, ki jih imajo otroci lahko za starše.

Preglednica 11: Povezanost med pozitivnimi stališči do priseljencev in s pomeni, ki jih imajo otroci za starše, po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	p o z i t i v n a s t a l i š č a								
KS Pomeni, ki jih imajo otroci za starše	.041	.056*	-.003	.011	.045*		.087**	.071	-.049**
Edini kraj, kjer se človek lahko počuti popolnoma srečnega in sproščenega, je dom s svojimi otroki	.014	.009	-.055*	-.006	.021	-.070**	.046**	.002	-.027
V družbi otrok se vedno dobro počutim	-.010	.080*	.027	-.014	.030	.048*	.076**	.028	-.015
Popolnoma zadovoljen s svojim življenjem si lahko, če si dobra mati ali oče.	.025	.004	-.019	.035	.026		.028	.078**	-.043**

Lepo je imeti otroke, ker te res potrebujejo	.017	.028	.014	.009	.005	-.014	.055**	.029	-.046**
Imeti otroke je naša dolžnost do družbe	.104	.067**	.023	.046	.073**	.030	.078**	.099**	-.004
Ne verjamem, da si lahko resnično srečen, če si brez otrok	.027	.044*	.010	-.001	.019		.057**	.010	-.022
Najtesnejši odnos, ki ga imaš lahko z nekom, je tisti z lastnimi otroki	.001	.057*	.024	-.020	.025	.061**	.080**	.033	-.038**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Preglednica 12: Povezanost med negativnimi stališči do priseljencev in strinjanjem s pomeni, ki jih imajo otroci za starše, po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	negativna stališča								
KS Pomeni, ki jih imajo otroci za starše	.245**	.171**	.178**	.211**	.209**		.168**	.181**	.215**
Edini kraj, kjer se človek lahko počuti popolnoma srečnega in sproščenega, je dom s svojimi otroki	.175**	.152**	.198**	.142**	.159**	.206**	.128**	.150**	.148**
V družbi otrok se vedno dobro počutim	.190**	.035	.050*	.079**	.056**	.107**	.018	.119**	.117**
Popolnoma zadovoljen s svojim življenjem si lahko, če si dobra mati ali oče.	.166**	.181**	.153**	.105**	.148**		.118**	.121**	.174**
Lepo je imeti otroke, ker te res potrebujejo	.192**	.101**	.147**	.064**	.060**	.174**	.090**	.159**	.121**
Imeti otroke je naša dolžnost do družbe	.124**	.085**	.105*	.150**	.072**	.165**	.158**	.114**	.155**
Ne verjamem, da si lahko resnično srečen, če si brez otrok	.142**	.085**	.101**	.149**	.168**		.089**	.072**	.120**
Najtesnejši odnos, ki ga imaš lahko z nekom, je tisti z lastnimi otroki	.171**	.100**	.059**	.135**	.130**	.035	.095**	.113**	.113**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Med pozitivnim in negativnim presojanjem prisotnosti priseljencev v družbi in posameznimi socio-ekonomskimi značilnostmi vprašancev izstopajo zlasti povezave z izobrazbo (Preglednici 13 in 14). Zveza se kaže v naslednji smeri: čim bolj so anketiranci izobraženi, manj pogosto negativno presojajo priseljence oziroma čim manj so izobraženi, manj pogosto izražajo pozitivna stališča do priseljencev. Tovrstne povezave se najmočneje odražajo v Avstriji, v obeh delih Nemčije, na Madžarskem, najmanj pa med respondenti na Češkem, Poljskem in v Sloveniji. V Estoniji povezanosti med stališči do priseljencev in izobrazbo ni opaziti, pač pa povezave s starostjo in spolom. Omembe vredno povezanost med stališči do priseljencev, zlasti negativnimi presojami in spolom, zasledimo samo še med respondenti na Finskem, v precej šibkejši meri pa še na Poljskem in Madžarskem. Iz predznakov koeficientov je moč razbrati, da so do priseljencev manj negativno opredeljujejo ženske kot moški. Povezav med pozitivnim presojanjem priseljencev in spolom pa ni zaznati v nobeni od držav, vključenih v analizo.

Preglednica 13: Povezanost med pozitivnimi stališči do priseljencev in socio-ekonomskimi značilnostmi respondentov po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	pozitivna stališča								
Spol	.011	-.016	.011	.004	-.047*	-.034	.007	.035	.015
Starost (v letih)	-.056	.046*	-.032	-.140**	.014	-.020	.055**	.094**	.016
Starost (pod in nad 50 let)	.006	.040	-.032	-.095**	.022	-.007	.028	.080	.018
Izobrazba	.041	.188**	.151**	-.012	.037*	.225**	.050	-.015	.161**
Tip kraja bivanja	-.026	.128**	.120**	.070**	-.010		.089**	.133**	.066**
Pomen religije v posameznikovem življenju	-.124**	-.085**	-.051*	.033	-.006	.034	.032*	.054*	-.009
Dohodek	-.033	.112**	.034		.050*	.068		.040	.057**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

Povezava med stališči do priseljencev, zlasti negativnimi presojami in starostjo je poleg že omenjene Estonije opazna še na Češkem, Madžarskem, Finskem in v Sloveniji. Povezava se kaže v naslednji smeri: čim mlajši so respondenti, tem manj negativno je njihovo presojanje priseljencev oziroma tem bolj pozitivno je. Šibkejše, a še vedno signifikantne povezave se kažejo tudi še med presojami priseljencev in tipom kraja bivanja, religioznostjo in dohodkom, vendar le pri nekaterih državah. Pri tipu kraja bivanja so povezave vidne v smeri: v tem bolj urbaniziranih območjih

živijo respondenti, tem manj negativno se opredeljujejo do priseljencev oziroma tem bolj pozitivno so naravnani do priseljencev. Tovrstne povezave so vidne zlasti v obeh delih Nemčije, deloma na Madžarskem, šibke a še vedno signifikantne povezave pa se kažejo še v Sloveniji in na Finskem. Povezava med presojanjem priseljencev in religioznostjo je najmočnejša v vzhodnem delu Nemčije in na Češkem, in sicer v smeri: bolj kot respondenti pripisujejo veri pomembno vlogo, bolj pozitivno se opredeljujejo do priseljencev. Na Poljskem in v Sloveniji, kjer je ta zveza šibkejša, poteka v obratni smeri: čim bolj respondenti pripisujejo veri pomembno vlogo, manj so naklonjeni priseljenecem. Povezave med stališči do priseljencev in dohodkom pa se kažejo v naslednji smeri: čim višji dohodek imajo respondenti, tem manj pogosto negativno presojujejo priseljence. Taka zveza se kaže na Madžarskem, v Avstriji, vzhodnem delu Nemčije in Sloveniji.

Preglednica 14: Povezanost med negativnimi stališči do priseljencev in socio-ekonomskimi značilnostmi respondentov po državah (Spearmanovi korelacijski koeficienti)

	Češka republika	Vzhodna Nemčija	Zahodna Nemčija	Estonija	Madžarska	Avstrija	Poljska	Slovenija	Finska
	negativna stališča								
Spol	.007	-.021	-.046*	-.111**	.055**	.042	-.040**	-.036	-.146**
Starost (v letih)	.179**	.065**	.078**	.233**	.159**	.125**	.079**	.102**	.199**
Starost (pod in nad 50 let)	.179**	.036	.098	.224**	.125**	.090	.068**	.119**	.152**
Izobrazba	-.108**	-.245**	-.254**	.030	-.253**	-.291**	-.124**	-.153**	-.160**
Tip kraja bivanja	-.085*	-.169**	-.179**	-.002	-.112**		-.029	-.095**	-.072**
Pomen religije v posameznikovem življenju	.054	.137**	.013	-.052*	-.080	-.031	-.057**	-.093**	.028
Dohodek	-.022	-.059*	-.065*		-.161**	-.135**		-.102**	.057**

Povezanost je pomembna na nivoju 0.01.

Povezanost je pomembna na nivoju 0.05.

SKLEPI

Najbolj splošen sklep opravljene analize je ta, da izrazito prevladuje negativno presojanje priseljencev nad pozitivnimi ocenami; odstopa le Avstrija, kjer se kaže obratna slika. Ker trenutno še ne razpolagamo s podrobnim orisom družbeno-zgodovinskega konteksta, zlasti t.i. priseljenke zakonodaje po posamičnih državah, in ker v tej fazi preučevanja še nismo vključili v analizo vseh razpoložljivih podatkov

(na primer deleža in izvora priseljencev po posamičnih državah), ta sklep ne moremo zadovoljivo pojasniti. Lahko le spekuliramo, da je verjetna razlaga povezana z ugotovitvami ocenjevalcev negativnih stališč do priseljencev v Evropi, ki opozarjajo na naraščanje nacionalnih občutenj v Evropi po padcu Berlinskega zidu (Knudsen 1997) oziroma takih, ki opozarjajo na povezavo med negativnimi stališči do tujcev in t.i. krizo nacionalne identitete (Fireside 2002: 474). Primer Avstrije pa velja preučiti v okviru nekaterih domnev novejšje teorije stika, zlasti Allportove (1954) in drugih, ki pravijo, da ima stik s potencialno nepriljubljenimi skupinami (manjšine, priseljenci ipd.) lahko pozitiven učinek v nekaterih okoliščinah, negativen v drugih, lahko pa tudi nikakršnega (McLaren 2003: 911).

V zvezi z odnosom med presojanjem priseljencev in drugimi tematskimi sklopi, ki se nanašajo na vrednotenje odnosa med spoloma, rodnostnega vedenja in vrednotenje otrok, lahko govorimo le o trendih, ker je moč povezav, sicer podobnih smeri, razmera šibka. Šibko moč lahko pojasnimo tudi s težavnostjo merjenja stališč, ki so, kot ugotavljajo njihovi številni preučevalci, hipotetični konstrukt, odvisen tako od izbire primernih kazalcev kot tudi od same ocenjevalne narave izbranih kazalcev (Ajzen 1988: 4). Potemtakem bi v nadaljnja preučevanja kazalo vključiti tak nabor kazalcev, ki se ne bi nanašal samo na ocene posamičnih trditev, ki so običajno zgolj deklarativne narave, ampak bi pojasnil tudi vsakodnevna ravnanja vprašanih, povezanih s priseljenci.

Podobna smer sicer šibke povezanosti med presojanjem priseljencev in tematskimi sklopi v vseh izbranih državah naše raziskave pa govori o konsistentnosti rezultatov, ki nedvoumno potrjujejo začetno domnevo, da so stališča do tujcev podložena tudi s posameznikovim vrednotenjem odnosov do vlog med spoloma, med partnerjema ter starši in otroki. Bolj kot se respondenti strinjajo s tradicionalnimi vlogami med spoloma in bolj kot so zaskrbljeni nad spremembami v partnerskih odnosih, bolj izražajo negativna stališča do priseljencev. Oziroma, čim bolj se zavzemajo za ukrepe izenačevanje razlik med spoloma, bolj pozitivno presojujejo priseljence. V nasprotju z našim pričakovanjem, da obstaja zveza med presojanjem priseljencev in rodnostnim vedenjem, ki smo ga merili z negativnimi ocenami sprememb v rodnostnem vedenju in dejanskim ter pričakovanim številom otrok, je bila ta zveza v vseh državah med najšibkejšimi. Tak rezultat podpira tiste, ki opozarjajo na paradoks javnega odzivanja na priseljence v Evropi in to v času, ko se priselitve kažejo kot eden izmed bolj verjetnih scenarijev reševanja družbenih posledic nizke rodnosti in staranja prebivalstva (Fireside 2002).

Med spremenljivkami, s katerimi smo merili povezanost med presojanjem priseljencev in značilnostmi posameznih respondentov (spol, starost, izobrazba, vrsta kraja bivanja, religioznost, dohodek) v vseh državah izstopata starost in izobrazba kot najmočnejše povezani spremenljivki s presojanjem priseljencev in sicer v smeri: čim starejši in čim manj izobraženi so respondenti, tem bolj so nenaklonjeni priseljencem in nasprotno. Čim mlajši so respondenti in bolj kot so izobraženi, bolj pozitiven odnos do tujcev izražajo. Vendar te zveze ne bi smeli prehitro posploševati. Študija Maddensa, Billeta in Beertena (2000) je namreč pokazala, da je povezava med izobrazbo in starostjo na eni strani in stališči do tujcev na drugi strani različnih smeri in moči, ko

so v analizi upoštevali tudi izrečeno nacionalno pripadnost respondentov. V tem oziru bi kazalo dobljen rezultat poleg kontekstualnih evidenc (območja, kjer večinoma živijo priseljenci) preveriti še z drugimi kontrolnimi spremenljivkami, kot sta na primer nacionalna opredelitev in država rojstva vprašanca.

Tako kot kažejo rezultati nedavnih študij ocenjevalcev teorije osebnega ekonomskega interesa (na primer Fetzer 2000), da ekonomski dejavnik ni vselej odločujoč pri pojasnjevanju negativnih stališč do priseljencev, se je pokazalo tudi v naši raziskavi. Dohodek se je sicer ponekod pokazal kot pomemben dejavnik ocenjevanja priseljencev (na Madžarskem, Avstriji, v vzhodnem delu Nemčije in v Sloveniji), vendar sta izobrazba in starost veliko močnejše povezana s tovrstnim ocenjevanjem. Hkrati ta rezultat govori bolj v prid raziskavam, ki opozarjajo, da v današnjih razmerah v Evropi, ekonomska prikrajšanost ni edini ali poglavitni razlog za izražanje negativnih stališč do tujcev ampak, da so viri predsodkov lahko utemeljeni tudi v zaznani grožnji do vrednot in kulture določene kolektivitete (O'Connell 2005: 62).

Nenazadnje, dobljeni rezultati in ugotovitve naše raziskave, kot sta zlasti prevladovanje negativnega presojanja tujcev nad pozitivnim presojanjem in da so stališča do tujcev podložena tudi s posameznikovim vrednotenjem odnosov do vlog med spoloma, med partnerjema ter starši in otroki, potrjujejo v uvodu nakazano potrebo po bolj sistematičnem raziskovanju povezave med reprezentacijami ideologij nacionalnosti skozi govor o nacionalni reprodukciji, materinstvu, oblikah družin ter povezanih temah in presojanjem priseljencev kot ne/članov tako zamišljenih skupnosti.

LITERATURA

- Ajzen, Icek (1988). *Attitudes, Personality and Behavior*. Chicago: The Dorsey Press.
- Allport, Gordon W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Anthias, Floya in Nira Yuval-Davis (1989). *Introduction*, (ur. Yuval-Davis, Nira, Floya Anthias in Jo Campling). London: The MacMillan Press LTD, str. 1–15.
- Burns, Peter in James G. Gimpel (2000). Economic Insecurity, Prejudicial Stereotypes, and Public Opinion on Immigration Policy. *Political Science Quarterly*, Zv. 115, št. 2, str. 201–225.
- Douglass, Carrie B. (ur.) (2005). *Barren states: The Population »Implosion« in Europe*. Oxford in New York: Berg.
- Douglass, Carrie B. et al (2005). *Introduction*, (ur. Carrie B. Douglass). Oxford in New York: Berg, str. 1–28.
- Fetzer, Joel S. (2000). Economic self-interest or cultural marginality? Anti-immigration sentiment and nativist political movements in France, Germany and the USA. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26/1, str. 5–23.
- Fireside, Harvey (2002). The demographic roots of European xenophobia. *Journal of Human Rights*, 1/4, str. 469–479.

- Gal Susan in Gail Kligman (2000). *The Politics of Gender After Socialism. A Comparative – Historical Essay*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Green Paper (2005). *Confronting demographic change: a new solidarity between the generations*. Brussels: Commission of the European Communities (COM 94 final).
- Hjerm, Mikael (1998). National identity: a comparison of Sweden, Germany and Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 24/3, str. 451–469.
- Kertzer, David I. in Tom Fricke (ur.) (1997). *Anthropological Demography. Toward a New Synthesis*. Chicago in London: The University of Chicago Press.
- King, Leslie (2002). Demographic trends, pronatalism, and nationalist ideologies in the late twentieth century. *Ethnic and Racial Studies*, 25/3, str. 267–389.
- Kinnear, Ralph (1992). National Culture, Migration & Xenophobia: With Particular Reference to Migration and Regional Development in Central Europe. *The European Journal of Social Sciences*, 5/3, str. 39–63.
- Kligman, Gail (2005). *A Reflection on Barren States: The Demographic Paradoxes of Consumer Capitalism*, (ur. Carrie B. Douglass). Oxford in New York: Berg, str. 249–259.
- Knudsen, Knud (1997). Scandinavian Neighbours with Different Character? Attitudes Toward immigrant and National Identity in Norway and Sweden. *Acta Sociologica*, 40/3, str. 223–243.
- Kreager, Philip (1997). *Population and Identity*, (ur. David I. Kertzer in Tom Fricke). Chicago in London: The University of Chicago Press, str. 139–174.
- Macura, Miloš (2002). *Executive Summary. The Generations and Gender Programme: A Study of the Dynamics of Families and Family Relationships*. Geneva: UNECE. <http://www.unece.org/pau/ggp/execsumm.pdf>.
- Maddens Bart, Jaak Billet in Roeland Beeren (2000). National identity and the attitude towards foreigners in multi-national states: the case of Belgium. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26/1, str. 45–60.
- McLaren, Lauren M. (2003). Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception, and Preferences for the Exclusion of Migrants. *Social Forces*, 81/3, str. 909–936.
- O’Connell, Michael (2005). Economic forces and anti-immigrant attitudes in Western Europe: a paradox in search of an explanation. *Patterns of Prejudice*, 39/1, str. 60–74.
- Pettigrew, T. F. in R. W. Meertens (1995). Subtle and blatant prejudice in Western Europe. *European Journal of Social Psychology*, 25, str. 57–75.
- Simon Rita J. in James P. Lynch (1999). A Comparative Assessment of Public Opinion toward immigrants and Immigration Policies. *The International Migration Review*, 33/2, str. 455–467.
- Yuval-Davis, Nira, Floya Anthias in Jo Campling (ur.) (1989). *Woman – Nation – State*. London: The MacMillan Press LTD.
- Teitelbaum, Michael S. in Jay Winter (1998). *A Question of Numbers: High Migration, Low Fertility, and the Politics of National Identity*. New York: Hill and Wang.

SUMMARY

ARE THE ATTITUDES OF EUROPEANS TOWARDS IMMIGRANTS RELATED TO THEIR ATTITUDES TOWARDS GENDER RELATIONS, FERTILITY BEHAVIOR AND THE MEANING OF CHILDREN?

Majda Černič Istenič, Duška Knežević Hočevar

Inconvenient demographic trends in Europe, particularly low fertility rates, ageing society, and their social consequences are more and more highly debated in political and academic arenas. Beside pronatalist measures, immigration policies are amongst the most likely scenarios that could solve this demographic situation in Europe. However, neither the European public opinion nor the governments of the EU support open immigration. In this line, the authors of the essay interpret the attitudes of respondents towards immigrants in the frame of the international survey The Population Policy Acceptance. The authors assume that the attitudes towards immigrants are underlined also by the individual's assessment of fertility behaviour, partnership, gender roles and children. Namely, the ideologies on national identity through discussions on national reproduction implicitly determine also the outsiders (immigrants, minorities, foreigners, asylum seekers), defining who should be reproduced and to what extent.

The study was carried out in eight countries (Austria, Czech Republic, Estonia, Finland, Germany, Hungary, Poland and Slovenia) during the year 2000 and 2003. The review of recent theoretical approaches pertaining to the attitudes towards foreigners leads the authors to formulate some basic hypotheses to test the relations between the attitudes towards immigrants on the one hand, and the attitudes related to fertility, partnership, gender roles and children on the other hand. The analysis shows that the negative assessments of immigrants strongly prevail over the positive assessments. The bivariate correlation analysis further reveals that the negative attitudes towards immigrants increase in conjunction with the rise of support of traditional gender roles, negative evaluation of changes in partnership behaviour (increasing divorces, decline of marriages, childlessness, increasing births out of wedlock), and the meaning of children for parents. Contrary to authors' initial expectation, the relation between attitudes towards immigrants and fertility behaviour proves one among the most weak in all countries included in the survey. This result is in accord with those researchers who emphasize the paradox of public negative reaction to immigrants in Europe in the time when immigration is considered as one among the most likely solution of unfavourable demographic trends in Europe. The results obtained also call for more systematic studying the representations of national identities or/and national populations and national communities. Through the discussions on national reproduction, "proper" attitudes towards motherhood, family forms, gender roles and finally outsiders are defined.